

ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE

Примљен: децембар 2011.

Received: December 2011.

Слободан И. Панов

Правни факултет Универзитета у Београду

РАЗЛОЗИ ЗА РАЗВОД ДУХОВНОГ И СВЕТОВНОГ БРАКА У СРБИЈИ

Аутор у уводу теме о узроцима за развод световног и духовног брака даје приказ два решења у упоредном законодавству: о монополу и конкуренцији форме брака. Афирмативно се говори и о предлозима Комисије за израду Грађанског законика Србије. Након уводних напомена о разлици правне и црквене норме, аутор анализира разлоге за развод брака у световно-правној и у духовно-правној верзији. Констатује се разлика концепта развода брака, почев од разлога за развод, номотехнике, до питања активне легитимације и рокова за тужбу и различитог степена богатства и суптилности брачне лексике. Евидентиране разлике јесу одраз различитог схватања брака у световном и у духовном правно-координантном систему.

Кључне речи: Црквено право; Форма брака; Развод брака; Тужба за развод.

I

У једном од наших претходних радова, навели смо да проф. Ж. Симић говори о епохалној заблуди, преиначењу људске природе, онтолошкој фалсификацији и погрешној еволуцији човека Запада напуштањем гносеолошке поруке Христове оваплоћене епифаније...¹ У својој очекивано одличној књизи, др Ж. Симић износи, као најзначајнији гносеолошки увид, исказ: *Љуби ближњег свог зато што он*

Слободан И. Панов, panov@ius.bg.ac.rs.

¹ Вид.: Ж. Симић, *Лунг и хришћанство*, Београд 2011, 531 и даље; Ж. Симић, *Филозофија модерне психе*, Београд 2007; Ж. Симић, *Преображаји тоталитарне свести, пролегомена за социологију сазнања*, Београд 2006.

јесте ти сам. Христово атемпорално оваплоћење јесте заустављање дисторзије сваког рационализовања свега што није љубав.²

Искуство и мисао утврдили су наше сазнање да не постоји детаљ и да је у „детаљу“ сконцентрисана истина и суштина. И установа развода брака потврђује да је „детаљ“³ симбол истине. Тема развода брака, као „детаљ“, има све елементе истине о овом времену, о овој цивилизацији.

У нашим ранијим радовима покушали смо да евидентирамо неке елементе модерне цивилизације. Важно је претходно напоменути да цивилизацију разумемо као техничко постигнуће, за разлику од културе која је духовно постигнуће/вредност. Један дан цивилизације⁴ сведочи о томе да су фаворити ЕУ и светске „елите“ ухапсили шестогодишње дете у јужној српској покрајини (у немирима у Енглеској је ухапшено 3000 лица и дечак од 11 година); да средњошколце у Србији не занима култура; да се број ученика у основној школи у Србији, и то у „златном периоду“ – од 2002. до 2010. године, смањило за 15,5 %; да референдум народа није демократски; да у Србији постоји чудан тип демократије: са неелеаторним изборима – јер се по сведочењу главних мудраца већ знају резултати избора, и да ће бити још једно кредитирање поверењем док се, убрзо до XXIII века, заврше обећани послови (иако искуство говори да се то не дешава); да су успеси очигледно занимљиви – пад становништва за 400.000 и сталан раст незапослених (Србија ће 2016. године бити једна од најуспешнијих земаља у свету – биће на петом месту у свету по броју незапослених); иновирање појма патриоте као персоне (код Пирандела је то назив за маску) која је све предала *пријатељима*; да је цитирање Светог писма о Содоми/Гомори *неодговарајуће* па је основано очекивати да се амандманима *побољша* текст Библије; да је у време *дрвених фуруна* логично да се Ж. Кенеди уда за Л. Освалда и да се Лазар из-

---

² Вид. Ж. Симић, (2011), 527.

³ За модерни свет чини се прикладним метафора да је то свет *Piombi*. Овај назив долази од речи *piombo* која значи олово (оловна или вунена времена) и упућује на оловни кров Дуждеве палате (цинично казано – потпуно хармонизованог са природом) испод кога се робијало лети по несносној врућини, а зими по несносној хладноћи. Узгред: у затвор се улазило лако, а излазило опозитно – никако. Једино је Казанова, који је са 18 година био доктор Грађанског и Канонског права, био изузетак. Дуждева палата је била лепа зграда, да није била ружна. Принц Де Лињ је тако описао Казанову: био би то леп човек, да није ружан. Оно што, дакле, важи за право, важи и за живот: нема детаља. Тако је војвода од Шоазела, у цајтноту, замолио Казанову да му не прича „детаљно о детаљима“, а Казанова му је одговорио: *Али ваше господство – све је у детаљу*. Вид. С. Батос, „Казанова између мита и стварности“, *Печат – лист слободне Србије* 203/2012, 62. Детаљ није барокни украс, већ одраз суштине, кондензована истина.

⁴ Вести В92, од 25. фебруара 2012. год.

вињава Мурату, Принцип војводи и тако редом (каза Бећковић, наравно, Матија); да нам је већ данас боље него сутра; да *David Icke* на ХРТ говори о електронској валути, светској војсци, техникама масовне манипулације; о *false flag* операцијама које доводе до полицијске државе, о атомизованим јединкама без прошлости, без вере (А. Цонс, „Глобални светионик слободне мисли“, *Геополитика* 45/2011, 15 и 17), о друштву – маси без идентитета, боје и укуса – евро-медиокритетима (С. Антонић, „Рашчаравање ЕУ“, у истом броју *Геополитике*), о перспективи коначне пропасти олошке силе (Чомски), о сукобу комфора и беде и губитку асабије/социјалне кохезије (Донатан Сакс), о тенденцији цивилизација ка самоуништењу (Бертранд Расел); о томе да су речи некада откривале свет а сада затрпавају смисао (Драгош Калајић), у време убиства заувек трогодишње Милице, у време када је истина увек аристократска а не демократска, у време свагдашње када је само „грандиозна мањина власник врлине“⁵...

Ако постоје морософои (глупи мудраци), ако постоје зли хуманисти⁶ и профитабилни алтруисти,⁷ онда постоје и лекари који не лече, већ шире болест,⁸ а следствено томе, и *племенити либерализам*

---

⁵ Вид. О. Антић, „Сумрак права“, *Годишњак Правног факултета у Источној Сарајеву* 1/2010, 1–32.

⁶ О лицемерју „старешина народних“ који језиком изјављују љубав народу, а у души презиру народ. Вид. Св. владика Н. Велимировић, *О Богу и о људима*, Београд 2007, 65. Христ каже: Како можете да чините добро кад сте зли. О последицама парола *Gott mit uns/In God we trust*, вид. прота А. Шоргунов, „О крају света“, *Књига духовних савета* (пр. Ј. Србуљ), Београд 2007, 330.

⁷ Модерни пример: француски хуманисти добили су осам година затвора због покушаја отмице 103 детета из Чада. Хуманисти су тврдили да су ова сирочад из ратног подручја Судана и да они желе да их лече, а истрага је утврдила да су из Чада, да имају родитеље и да је намера хуманиста била да продају усвојену децу у Француској (цена: 2000 евра за дете). вид. <http://www.vijesti.hr>, од 28, 29. листопада 2008. На Хаитију реприза „професионалних чимбеника хуманизма“, вид. В. Поповић, „Дете за 50 долара“, *Печат – лист слободне Србије* 101/2010, 46.

Актуелни пример: о хуманизму А. Цоли, вид. В. Рудан, *Blic*, од 19. фебруара 2012. год.

⁸ „Дечија стидљивост, депресија након губитка блиске особе, зависност од интернета и многи облици понашања који су досад сматрани само необичним или ексцентричним, ускоро би могли да буду класификовани у САД као ментална обољења. То су смернице које су предложене за измењено пето издање *Дијагностичког и статистичког приручника менталних обољења (DCM5)*, који у САД важи за својеврсну 'библију' у домену менталног здравља, али има великог утицаја и на рад европских психијатара и психолога“, вид. *Blic*, од 11. фебруара 2012. год.

Др Бенџамин Руш, један од потписника америчке Декларације о независности из 1776. године, упозорио је: „Ако не ставимо право на медицинску слободу у Устав, доћи ће време када ће се медицина самоорганизовати у прикривену диктатуру. Ограничити уметност лечења на лекаре и негирати исте привилегије другима, значи направити од медицинске науке Бастиљу.“ Да је ово визионарство врло тачно, по-

није плеоназам. „Либерални хоризонт наде“ у идеју слободe, индивидуализма и среће, *можда се*, у „земаљској фактографији“, показао као форсирани и контролисани аутизам, као усамљеничка социјалност, као радосна маска туге, као несрећна слобода и као слобода робова (Чомски), као пароксизам среће, као све некомфорнији „луксузни логор“ (Мирјана Бобић Мојсиловић), као *гламурозно ништа* (илустрација одличног енглеског талента за еуфемизме и, рецимо, саркастичне формулације, већ је употребљена као опис једног занимљивог субјекта, можда у модерном императивном женском препеву – *субјектице*).

Може ли се у време уништења духовне аристократије (термин којим смо се користили у неким пригодама), у време немодерности врлине и истине, у време *специфичне културе*, врло еуфемистички кажано, размишљати и понашати другачије: лепо. Може ли, не само са аспекта индивидуалне егзистенције и ползе, да буде тачна мисао Достојевског да ће лепота спасити свет? Чињење упркос рђавим реалним околностима „извесне племените субјекте“ не мотивише на капитулацију у шустерској (Достојевски) или собарској (Хегел) форми, већ на чињење у Андрићевом стилу радосног/целомудреног песимизма.⁹

казују примери. „Древни симптоми (рецимо, невеселост након смрти ближњег – вид. претходни пасус – прим. С. П.) пременују се у латинске и грчке називе, како би им био додељен статус болести, с циљем изношења на тржиште у својству робе. Свака од њих представља златни рудник симптома које је могуће медицински третирати, а сваки симптом оправдава преписивање новог сега патентираних лекова.“ О захтевима „Пријатеља науке и медицине“ да се укину курсеви алтернативне и комплементарне медицине на државним медицинским факултетима у Аустралији, вид. М. Кнежевић Керн, „Патологија профита“, *Печат – лист слободне Србије* 203/2012, 37.

А о „правним лекарима“ који шире болест, о „бесудној земљи“, вид. интервју који је Епископ бачки др Иринеј дао недељнику *Актер*, 4. октобра 2011. године и саопштење у *Blicu*, од 7. фебруара 2012. год.

⁹ Све су Дрине овог света криве и ниједна кривина не може да се исправи, а посао човека јесте да никад не престане да исправља те Дрине. Пирандело је био нерадосни песимиста. По њему, човек је поруга божје намере (вид. В. Јеротић, *Путовање у оба смера*, Београд 1992, 98). Шопенхауер и Волтер веле да ћемо овај свет оставити исто тако глупим и злим, какав је био у часу нашег доласка на свет (вид. А. Шопенхауер, *О животној мудрости*, Београд 1987, 8). Постоји и књига Тодора Баковића о депресивном оптимизму Црногораца, у којој је изнет став да депресија, туга снажи (борбену) личност. Вид. В. Јеротић, *Препоруке и прикази – философија, религија, књижевност*, Београд 2006, 55–62.

Према владици Николају Велимировићу, нема извињавајућих околности, мука је радост и пораз је победа. Каже владика Николај: „Многим људима увек се чини да, када би били у другим приликама, били би бољи људи... То је само илузија и признање свог моралног пораза... Да је цар Лазар утекао са Косова сматрао би се он побеђеним, но како је остао до краја на свом месту и погинуо, он се сматра победиоцем. Адам у рају изгуби веру, Јов на гнојишту утврди веру. Пророк Илија никад не рече:

Дакле, у овој цивилизацији „дресираних медија“, како каже Чомски, „инжењеринга пристанка“, привида хуманизма, не теорија, већ пракси завера, *false flag*,¹⁰ профитабилних алтруиста, злих хуманиста, срећних робова...¹¹ Ово је време сталног богађења апсурда, дрскости безвредних, офанзиве руље нељуди, како би рекао песник Добрица Ерић у својој „Пркосној песми“... Увидом у једну недељу вести ове цивилизације, на основу, скоро свих „различитих“ медија са, занимљиво, истим вестима, сазнајемо: да су нам стратешки пријатељи они који пуцају у народ; да је *став* (ми смо погрешно мислили да је то дужност о којој се не говори – зато што је аксиом) да се поштује Устав и закон; да се релација са реалношћу потврђује предлогом Владе да се Законом о поморској пловидби оснује „независно државно тело“ за развој поморства са врло очекиваним ситуацијама – као када би се становништву Сахаре, у духу реал-политике, законом наредило да морају да обавезно користе возила са зимском опремом, ланцима за снег...¹² Не чуди, стога, да таква рационалност исходује следећим податком о врло фреквентној појави у најбољем делу света. Наиме, након трогодишњег истраживања којим је обухваћено 514 милиона лица, следи резултат да „38,2 % Европљана пати од неког душевног поремећаја“.¹³

Вероватно да није врхунац пароскизма ове цивилизације реклама *SBB – Serbia broadband*:

*Ove sezone porodica je na prvom mestu – Keeping up with Kardashians.*¹⁴

глад ми смета да будем послушан Богу. Нити цар Давид рече: круна ми смета да будем послушан Богу“. Вид. Владика Николај, *Мисли о добру и злу*, Петровград 2002, 73.

У једном нашем раду написали смо да је време да врлина победи и да не губи од горег. Како? Рецимо, племенитошћу хермалина: боље да не будем, него да се осрамотим (*malo mori quam foedari*). Како? По принципима песника Николаја Гумиљова (увек ићи линијом највећег отпора, без страха, једино се бојећи Бога, добротом као јединим васпитним методом, безусловним патриотизмом и безоблачном вером) и неодустајањем до победе (упорно показујући емоције песникањи Ани Ахматовој, Гумиљов је донео још један букет цвећа. Ахматова је рекла да је то десети букет тог дана, а песник одговара да га је баш убрао из врта императорке Александре Фјодоровне).

¹⁰ Вид. наше радове („Иллюзия гуманизма“ и „Теоретические и практические аспекты гендерного экстремизма“) које ускоро треба да објави један руски државни универзитет.

¹¹ Објашњење појмова, вид. С. И. Панов, *Породично право*, Београд 2010, 395.

¹² Вид. А. Ђаја, „Лудило без система“, *Печат – лист слободне Србије* 184/2011, 23.

¹³ Вид. *Телетекст РТС*, од 29. септембра 2011. год.

¹⁴ Реклама је написана, са специфичним „поштовањем“ Устава, на неслужбеном/незваничном писму у Србији.

Порука рекламе је врло занимљива: породица не спада у атем-поралне, апсолутне вредности и врлине. Породица је занимљива само сезонски, ефемерно, пролазно, не баш важно...

Иако је овдашња администрација једна, са највећим и специфичним ентузијазмом, путница ка ЕУ, вероватно да ће будућност дати за право том ентузијазму. Мада су могућа и друга два финала: да по ентузијазму ка ЕУ достигнемо лиричне Енглезе или да циљна дестинација буде редефинисана: у стари Рим се и може и не може да путује. Још једна примена сазнања из наших ранијих радова,¹⁵ да је противречност темељ истине, да је „онтолошка особина“ истине – контрадикторност.¹⁶ Ибзен је говорио да домислити неку мисао до краја значи наићи на противречност. Професор Оливер Антић у једном од својих одличних текстова говори о беседи академика Жан Дитура. Наслов беседе француског бесмртника/пријатеља Србије је „Дух контрадикторности“¹⁷ као основа врлине“. У том тексту већ означеног атрибута постоје и, најмање, две мисли које су универзално на ползу: у свакој и у свим сферама „чинодејствовања“ човека. Најпре, императив Епихарма „Не заборави да будеш неповерљив“, максима која је претпоставка за интелектуалну и моралну хигијену. И мисао Симон Веј да је „Правда бегунац из табора победника“. Важност ових мисли следствено је у координати Хегеловом ставу да је и „пут до истине – истина“. Ова напомена о противречности као „енергенту дијалектике“ има не само метафизичко значење, већ је применљива и у сфери анализе овог рада: о световном и духовном браку као контрапункту.

Још једно прецизирање „гледе“ (како би рекли на другом каналу РТС) Еу: ентузијазам за лепо никад није било потребно форсирати. Редован ток ствари, казано језиком Закона о обигационим односима, има своју неумитну логику, дијалектику и финале. На пример, енглески хумор, француско сликарство, шпанска поезија, италијанска естетика, немачка милосрдна слободољубивост, хрватска хуманост, непобедивост једног тужилаштва у предметима са елементом ино-

---

¹⁵ Вид. С. И. Панов, „Елементи Услужног права у Породичном праву“, *XXI век – век услуга и Услужног права* (ур. М. Мићовић), Крагујевац 2011, 53 и даље.

¹⁶ Контрадикција се разликује од антинома. Није свака „контрадикција“ племенитог рода и особина истине. Постоје и различите „контрадикторности“: богаћење речника слободе појмовима „пут без алтернативе“ или „бесповратни пут“. Постоје и „контрадикторности“ по идеји и субјекту, пролазном и непролазном. Рецимо, патријарх Иринеј вели да у ЕУ не треба ићи по сваку цену, вид. *Blic*, од 7. априла 2001. год.

¹⁷ Професор Антић као адекватнију реч у преводу предлаже опречност, супротстављање, противност, контрирање, вид. О. Антић, „Срамота врлине“, *Печат – лист слободне Србије* 157/2011, 62, 63.

страности (...) никад не тражи рекламу. То је подразумевана, природна, непорецива истина. Са једном резервом: верујемо да у процесу срећне интеграције са Еу вредностима, нећемо баш бити међу првима у том „супституту Раја“ и по стопи развода брака.¹⁸

Развод брака је врло фреквентна животна чињеница. Према једној пројекцији, у Енглеској стопа развода биће 37 одсто (на сваких 100 закључених развешће се 37 бракова) са озбиљним последицама (око 150.000 деце је инволвирано у развод својих родитеља).¹⁹

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Комисија, у чијем саставу су наши најугледнији професори, ради кодификације грађанског права и израде Грађанског законика Србије, објавила је Преднацрт Грађанског законика који има 380 чланова. Преднацрт Грађанског законика има значајне новине у односу на важећи Породични закон. Реформа породичног законодавства Србије учињена је у „складу са савременим тенденцијама у европском упоредном праву, усвојеним међународним конвенцијама и са научним сазнањима и стеченим искуством у примени тог закона у судској и управној пракси“.

Комисија је, илустрације ради, обзнанила најзначајније правне институте из области породичних односа који су регулисани, разрађени или иновирани тим делом Преднацрта Грађанског законика. На пример, унете су одредбе о подстицању рађања деце; побољшана су решења која се односе на ванбрачну заједницу; иновирани су одредбе о односима родитеља и деце и усклађене са Конвенцијом УН о правима детета – рецимо, забрањено је физичко кажњавање детета; предложене су потпуно нове одредбе о материнству и очинству у случају зачећа уз биомедицинску помоћ, као и о уговору о рађању за другог (тзв. сурогат материнство); разрађене су одредбе о усвојењу, посебно о усвојењу од стране страног држављанина; предложено је

---

¹⁸ Због хипертрофије ЈА, милитантног индивидуализма (Е. Бадингер), фундаменталиста људских права, глумача врлине, позера моралности..., стопа закључења брака је, према *Eurostat*-у, између 1980. и 2005. године у ЕУ, са 6,7 пала на 4,8. Вид. Љ. Спиновић Трпеновска, Д. Мицковић, А. Ристов, *Наследувањето во Европа*, Скопље 2011, 61 и 57.

¹⁹ Вид. J. Herring, *Family Law*, Exeter College Oxford University 2004, 79. Од 1980. до 2005. године, у Европској унији број бракова се смањио за 22,3 одсто, а број развода повећао за 55 одсто. У овом периоду у Шпанији се број развода повећао за 183 одсто. У ЕУ се тренутно сваких 30 секунди разведе један брачни пар, вид. *Pres*, од 10. октобра 2007, 32. Број развода је четири пута већи 2000. године у односу на шездесете године XX века (Л. Микијели, „Једно насилније друштво? Друштвено-историјска анализа интерперсоналних насиља у Француској од 1970. године до данас“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2008, 35). Вид. С. Панов, (2010), 119 и даље.

омогућавање заснивања непотпуног усвојења; прецизиране и разрађене су одредбе о издржавању и имовинским односима супружника, као и чланова породичне заједнице; предложено је формирање алиментационог фонда с циљем заштите деце чији родитељ-дужник избегава плаћање издржавања...

Комисија, такође, саопштава да је највећи број предложених новина формулисан у облику алтернативних предлога, што ће у предстојећој стручној јавној расправи омогућити лакше изјашњавање о тим предлозима и допринети изналажењу што бољих финалних законских решења.

Једно од таквих решења односи се и на питање односа духовног и световног права у сфери породичних односа.

Дијалектика или статика односа духовног и световног елемента/резона/концепта Породичног права јесте предмет нашег интересовања у форми монографија и чланака.

Дакле, Комисија која је аутор новог Српског Грађанског законика, у допуни решења о закључењу брака, предлаже увођење црквене форме брака (уз предлог за промену Устава). У одељку Преднацрта Грађанског законика који регулише форму за закључење брака, у члану 24, каже се да се брак ЗАКЉУЧУЈЕ НА СВЕЧАН НАЧИН, ПРЕД МАТИЧАРЕМ И УЗ ПРИСУСТВО ДВА СВЕДОКА.

Комисија предлаже и алтернативу овом члану. Дакле, претходни члан се може променити тако да гласи: БРАК СЕ ЗАКЉУЧУЈЕ У СВЕЧАНОМ ГРАЂАНСКОМ ИЛИ ВЕРСКОМ ОБЛИКУ.²⁰

У напомени, Комисија истиче да би верски облик брака могао, евентуално, да се регулише под условом да Устав Републике Србије то омогући.²¹

У упоредном праву питање „монопола форме“ закључења брака уређено је на два начина. У једном броју законодавстава, принцип секуларности државе је апсолутан и за последицу има легалност, у по-

---

²⁰ Комисија саопштава да су у загради наведени одговарајући чланови важећег Породичног закона (*Службени гласник Р. Србије*, бр. 18/05). Великим словима су назначене значајније промене у односу на важећа решења из Породичног закона.

²¹ Устав у чл. 62, одређује да се закључење, трајање и „раскид“ брака заснива на слободи и равноправности „мушкарца и жене“. Устав одређује да се брак закључује пред државним органом (обавезан грађански брак). Уместо раскида, у нашем законодавству се користи термин „развод брака“. Српска породичноправна терминологија познаје, за разлику од уставне неоправдано оригиналне стилизације, термин „развод брака“, вид. Д. Периф, *Црквено право*, Београд 1999, 294 и даље. У руском праву у „дореволюционарном периоду“ користи се термин развод, а касније и термин раскид брака, вид. Л. М. Пчелинцева, *Семейное право России*, Москва 2007, 156. Занимљив је овај однос између руске октобарске револуције и октобарске револуције у Србији.

родичноправном смислу, само једне форме брака: грађанске /световне. Занимљива је кратка анализа оваквог правног решења. Овај принцип беспоговорне, искључиве важности само једне форме брака – грађанске форме, заправо сведочи о специјалној суспензији (да ли је то баш тако, имајући у виду инжењеринг консензуса), суспензији у једној сфери – у једном битном животном факту, суштинског принципа демократије: права избора. Занимљиви су „модерни филозофи“ који дају чудан допринос логици и моралу тврдњом о „куповини легитимитета“ или тезом о „путу без алтернативе“. Занимљива је, и необрањива, антиномија и аномија да се љубав према демократском начелу потврђује укидањем, поништењем права избора. Врло је занимљиво када би власник теорије о куповини легитимитета и практикант идеје о путу без алтернативе, окуражен генијалношћу своје мисли, почео да ту *идеју* примењује неинцидентно и на друге сфере друштвеног и личног живота: избора судије без алтернативе, опстајања на власти без избора/алтернативе, октроисаног брачног партнера – без могућности избора који само шкоди правим интересима и истинској срећи... То би заиста био пролог Рају или нечем опозитном. Једна духовита анализа каже да су две суштинске одреднице Раја: непостојање таште (Ева није имала мајку) и непостојање демократије (Адам није имао могућност избора између више лица).

Параграф 13. СГЗ²² врло илустративно говори о начелу аутономије воље, о диспозитивној и допунској норми: „Воља и наредба човечија заступа закон, а закон накнађа вољу и наредбу човечију. Но у ономе што се тиче јавног поретка и благонравија, не може се ништа изменити вољом или уговором.“ Поставља се питање да ли је питање форме брака задржало исти квантум важности као и за револуционарне власти након Другог светског рата код нас и да ли је супротно „благонравију“ ако би се укинуо монопол грађанске форме закључења брака?

Занимљив је и неизненађујући резиме да се грађанска форма брака заснива на дерогирању демократије, тј. забрани слободног опредељења грађана, у индивидуалном оптикуму, односно забрани слободног опредељења народа, посматрано у збирном, саборном, неиндивидуалном оптикуму.

У другим законодавствима, о чему смо писали у нашем уџбенику *Породичног права*, задржан је принцип слободног избора форме за-

---

²² О првим српским законима, Законоправилу, Крмчији Светог Саве (важећем кроз векове и у Србији, и у Русији и Бугарској) и Душановом Законику (који је више од два века пре Монтескјеа указао на потребу поделе моћи – поделу судске и извршне власти), вид. О. Antic, “Family and Succession Law“, *International Encyclopaedia of Laws* (gen. ed. R. Blanpain), Kluwer Law International, 2006, 26.

кључења брака. Слобода избора форме закључења брака је, у овим породичноправним системима и дозвољена/омогућена и недискриминаторна. Квалификација недискриминаторности оправдава се чињеницом да је предвиђена једнакост форми, да не постоји фаворизовање једне од алтернативних форми за брак и да су исте касније правне последице брака (у сфери права и дужности супружника и евентуалног престанка брака) без обзира на изабрану форму/начин настанка – закључења брака. Овом приликом нећемо конкретније анализирати аргументе *pro et contra*.

Наше²³ право (као и руско,²⁴ француско, немачко) предвиђа обавезну форму грађанског брака.²⁵

У неким законодавствима је законски нерелевантно питање временске хијерархије форме настанка брака, док је у другим законодавствима временски редослед форми настанка брака императивно регулисан. Рецимо, у Србији је обавезно да се брак закључи пред државним органом, док је временски редослед форми неважан (најпре грађанска, па евентуално верска форма брака или обрнуто). Ово решење омогућено је изменама и допунама Кривичног закона Србије (*Службени гласник Р. Србије*, бр. 47/94), тј. укидањем кривичног дела противзаконитог вршења обреда венчања којим је инкриминисан случај када верска форма брака претходи грађанској форми. У Швајцарској није дозвољено да се закључи прво брак у верској форми, па

---

²³ Став против лаицизирања брака и породице по буржоаским и комунистичким концепцијама износи проф. Живојин Перић у делу *Лично Брачно право по СГЗ*, Београд 1934, 39 и даље.

Професор Д. Аранђеловић био је за црквени брак, проф. М. Бартош је за грађански брак а против црквене надлежности у материји брака, док је проф. Сергије Троицки био за факултативни брак, јер слободно опредељење за верску форму брака говори о „вери верника“, вид. Д. Перић, *Црквено право*, Београд 1997, 257.

Професор Ж. Перић сматра да, с обзиром на то да српски законодавац није безверан, човек у три најважнија тренутка у животу – рађања, закључења брака и смрти – мора да буде везан за једну веру: у међувремену допуштено је да буде безверник, вид. Ж. Перић, (1934), 40 и 41.

²⁴ У чл. 1, ст. 2 Породичног закона Русије, предвиђено је да се само признаје грађанска форма брака. Као основни принцип Породичног права наведен је принцип да се признаје само брак закључен у грађанској форми. Верска форма брака и фактични односи немају (породично)правних последица. Једини изузетак јесте признање државе бракова закључених у верској форми закључених на окупираној територији у периоду Велике Отачествене војне и фактичких односа насталих до 8. јула 1944. године, вид. А. В. Власенко, Л. Ю. Грудцына, А. А. Спектор, *Семейное право России*, Ростов на Дону 2011, 24, 25, 141 и даље.

²⁵ Први пут је брак био нормиран као грађанско стање у Холандији 1580. године, вид. Н. Нлаћа, *Породичноправни аспекти промене пола*, Zagreb 1990, 70. Опширније о овој теми, вид. М. Младеновић, С. Панов, *Породично право*, Београд 2003, 100, 148 и даље.

после тога у грађанској форми. У Словенији прво мора да се закључи грађански брак, па тек потом, евентуално, може се применити верска форма брака (чл. 15 Закона о правном положају верских заједница). У Холандији на основу члана 68, књиге 1. Грађанског законика забрањено је да се прво закључи црквени, па грађански брак. Ова забрана не важи приликом регистрације хомосексуалне заједнице.²⁶

У неким другим правним системима, концепт одговора на питање (де)монополизације форме закључења брака је другачије регулисан. У овим системима постоји факултативан грађански брак, односно могућност избора једне од равноправних форми брака: верске или грађанске. Верску форму брака, као равноправну и самодовољну форму брака, предвиђају енглеско право,²⁷ право скандинавских земаља, италијанско, шпанско, португалско,²⁸ грчко право, право Аустралије... У Великој Британији брак се закључује у англиканској цркви, али и по церемонијалу других цркава. У грчком праву, ако вереници припадају православној цркви, онда се брак закључује по правилима наше цркве. Ако лица припадају различитим конфесијама, онда је потребна кумулативна форма: брак се закључује два пута – по правилима и једне и друге конфесије. У Израелу се примењује религијско право (јеврејско, исламско, хришћанско) у сфери брака и породице. Нерелигијски бракови закључени у иностранству могу се признати само пред израелским државним, не и религијским, судом.²⁹

У Хрватској, на основу Уговора са Ватиканом о правним питањима, у чл. 13 одређено је да се браку закљученом у католичкој цркви признају („ако нема цивилне запреке“) дејства грађанског брака.³⁰ Породични закон Хрватске (*Народне новине Р. Хрватске*, бр. 116/03) одређује да се брак склапа у грађанском или верском облику, а да се у верском облику склапа са службеником верске заједнице која о томе има уређене односе са Хрватском (чл. 6 и 8). У Хрватској, најпре, је Уговор закључен са Ватиканом (1996. год.), а касније са

---

²⁶ Вид. Г. Ковачек Станић, *Упоредно породично право*, Нови Сад 2002, 34 и 147.

²⁷ Вид. S. Cretney, *Principles of Family Law*, by J. Masson, R. Bailey-Harris, R. Probert, London 2008, 31.

²⁸ Вид. М. Alinčić, D. Hrabar, D. Jakovac-Lozić, А. Korać, *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2006, 61; Е. Kounougeri-Manoledaki, “Family Law in Greece“, *Family Law in Europe* (eds. С. Hamilton, K. Standley), London – Dublin – Edinburgh 1995, 203.

²⁹ Вид. Б. Кошутић, „Заштита основних права и слобода у правном систему Израела“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2008, 49 и 52.

³⁰ Вид. М. Alinčić, А. Bakarić Abramović, D. Hrabar, D. Jakovac-Lozić, А. Korać, *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2001, 20 и 21.

Српском православном црквом (20. децембра 2002. год.) и Исламском заједницом у Хрватској и другим верским заједницама.³¹

Наведени породичноправни принципи о односу световне/грађанске и духовне форме за закључење брака јесу различити, јер су инспирисани другачијим вредностима и дедукција су различитих аксиологија. Ипак, неспорна различитост норме о монополу или конкуренцији форми за настанак брака дозвољава и тврдњу о заједничком елементу, заједничкој нити ових система. Наиме, иако иницирани различитим, финале у ова два система је у једном исто. Неспорно је да је у оба система могуће правно финале о „коегзистенцији“ духовног и световног брака. Иако први систем у државно-правној форми укида/суспендује могућност избора друге форме, духовне форме, овај систем у „приватно/интимно-правној“ форми дозвољава избор и духовне форме настанка брака и његових духовно-правних дејстава. У првом систему, дакле, избор духовне форме брака је приватно, интимно опредељење, поступање ван сфере дефинисаног законског правног простора. Дакле, избор форме за настанак брака је изван „службеног, законског правног простора“ и ово питање је лоцирано у толерисани, правно-слободни простор брачника, будућих супружника. Насупрот томе, у другом наведеном брачно-правном систему, питање избора је законска, „службена тема“, не само приватно, већ и законско, јавноправно овлашћење/могућност.

Дакле, опциона изјава у другом брачно-правном систему је елемент законског простора, док је у првом брачно-правном систему опција о форми закључења брака лоцирана у ванзаконски простор као део интимног координантног система. У овом систему влада принцип монопола „државне“, грађанске форме брака и сепарације форми уз, не само толеранцију, већ и потпуну незаинтересованост законописца за нормирање односа световног и духовног права. Други брачно-правни систем заснован је на принципу опције форми. Док у првом брачно-правном систему важи принцип сепарације/гетоизације духовних правних правила, у другом систему је могућ принцип коегзистенције или принцип хармонизације или принцип симфоније духовног и световног права.

Већ смо навели да је *de lege lata* Породично право Србије део првог наведеног система. И систем Породичног права Србије карактерише монопол световне форме брака и толеранција, тачније, незаинтересованост законодавца да регулише однос, који у пракси

---

³¹ Вид. М. Alinčić, D. Hrabar, D. Jakovac-Lozić, A. Korać, (2006), 31 и 32 .

може потенцијално и акутно да буде врло занимљив и сложен, о односу световних и духовних брачних норми.

2. СКИЦА СВЕТОВНОГ И ДУХОВНОГ ПРАВА

Најсажетије казано, релација духовног и световног (права) може бити заснована на принципу непријатељства, негације, незаинтересованости, сепарације, коегзистенције, хармонизације или на принципу симфоније.³² Предмет овог рада ускрађује нам могућност анализе ове теме. Ипак, следствено практичним аспектима и правним могућностима у нашем правном поретку, само ћемо скицирати разлику духовног и световног права. Скицирање ове разлике чинимо у вери да ће нам помоћи у разумевању анализираних теме: развода брака до световној и духовној норми.

У свом првом и једином уџбенику,³³ др Сергије Викторович Троицки, професор Црквеног права Правног факултета у Београду, професор на Богословском факултету и правни саветник Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве, од бројних дефиниција права опредељује се за дефиницију права коју су дали Паулус и Улпијан: *Ius est ars boni et aequi*. Ову дефиницију је реципирала и Православна Црква у Властаревој Синтагми (*Закон ест хитростъ доброму и равному*³⁴). Право је и хитрост (брзо, не брзоплето, кретање које чува смисленост истине и права) и уметност постизања доброг и једнаког. Суштина права је једнакост и зато је популарни симбол права вага – терезије. Право је норма еквивалента, тј. подела доброг и једнаког према достојанству сваког лица. Дobar радник, следствено томе, добија већу дневницу од рђавог радника, виши чиновник од нижег чиновника...³⁵

---

³² Толстој сведочи о бројним разликама правног и етичког механизма. Са аспекта „реал-политике“ занимљиво је констатовати да неостварљивост неког моралног начела говори (и) управо о виталности и важности тог начела. Рецимо, фарисејски приговор да је немогуће испоштовати Библијску норму („свако који погледа на жену са жељом, већ је учинио прељубу у срцу своме“), има противаргумент у ставу да је компас потребан иако ниједна лађа не иде по апсолутно правој линији, вид. С. Троицки, „Чистота и нечистота полног живота у браку“, *Православни брак и породица – Света Тајна брачне љубави*, Цетиње 2000, 211.

³³ Уџбеник је најпре објављен 1937. године, а поновно је, на радост читалаца, штампан у сарадњи Правног факултета Универзитета у Београду и Православног Богословског факултета у Београду 2011. год.

³⁴ Вид. С. Новаковић, *Душанов законик*, Београд 1898, 421. Наведено према С. Викторович Троицки, *Црквено право*, Београд 2011, 26.

³⁵ Овом приликом указујемо на Аристотелово схватање комутативне и дистрибутивне правде и на Христово схватање правде према радницима у његовом винограду: „Јер је царство небеско као човјек домаћин који ујутру рано изиђе да наима

Право се инспирише идејом једнаког, док се морал инспирише љубављу и жртвом. Према Леону Петражицком моралне чињенице су једнострано императивне, а правне двострано императивно-атрибутивне. Императивност морала значи да нам наша морална свест заповеда чињење, независно од чињења других према нама. Нови завет вели: „... Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се Богу за оне који вас гоне.“ Христ каже и ово: „Будите синови Оца свога Који је на небесима, јер Он заповеда своме сунцу, те обасјава и зле и добре и даје дажд праведним и неправедним“ (Мат. 5, 43–44, 45). Суштина права је у атрибуцији, корелативности, усклађености нашег понашања са понашањем према нама. Атрибутивни карактер права изражава норма Старог завета: „Чули сте да је казано, око за око и зуб за зуб, чули сте да је казано љуби ближњег свога и мрзи непријатеља својега.“ Формула морала је *do fas* – дај, чини добро људима, док је правна формула сложенија: *do ut des, facio ut facias, do ut facias, facio ut des*. Морал не претпоставља социјалност, јер моралне обавезе постоје и само према себи. Насупрот томе, право не постоји, нема смисла у амбијенту Робинсон Крусое. Евиденцији разлике права и морала, проф. Троицки наводи и ову чињеницу: за право је доминантно релевантан спољни феномен, видљиво понашање, док је за морал битан унутарњи, невидљиви свет. Христ вели: „Чули сте како је казано старима: не чини прељубе. А ја вам каже, да сваки који погледа жену са жељом већ је учинио прељубу у срцу својему“ (Мат. V, 27, 27).

посленике у виноград свој. И погодивши се с посленицима по грош на дан посла их у виноград свој. И изишавши у трећи сахат, видје друге гдје стоје на чаршији беспослени, и њима рече: идите и ви у мој виноград, и што буде право даћу вам. И они отидоше. И опет изишавши у шести и девети сахат, учини тако. И у једанаести сахат изишавши нађе друге гдје стоје беспослени, и рече им: што стојите овдје вас дан беспослени? Рекоше му: нико нас не најми. Рече им: идите и ви у мој виноград, и што буде право примићете. А кад би увече, рече господар од винограда к приставу својему: дозови посленике и подај им плату почевши од пошљедњијех до првијех. И дошавши који су у једанаести сахат најмљени примише по грош. А кад дођоше први, мишљаху да ће више примити: и примише и они по грош. И примивши викаху на господара, говорећи: Ови пошљедњи један сахат радише, и изједначи их с нама који смо се читав дан мучили и горјели. А он одговарајући рече једноме од њих: Пријатељу! Ја теби не чиним криво; Нијеси ли погодио са мном по грош? Узми своје па иди; А ја хоћу и овоме пошљедњему да дам као и теби. Или зар ја нијесам властан у својему чинити шта хоћу? Зар је око твоје зло што сам ја добар? Тако ће бити пошљедњи први и први пошљедњи; Јер је много званијех а мало избранијех.“ Вид. *Свето Јеванђеље по Матеју*, 20, 1–16.

У објашњењу Црквеног права, проф. Троицки полази од речи Црква (*црковъ, Church, ecclesia*) – кућа Господња.³⁶ Код старих Грка *ecclesia* означава скупштину слободних грађана који одлучују о политичким питањима. Црква јесте правни појам о чему сведоче Христове речи. Најпре, Христ Цркву описује као организовано друштво које пресуђује о кривици својих чланова као највиша судска институција – без права жалбе. Христ каже: „Ако ли ти сагреши брат твој, иди и покарај га међу собом и њим самим; ако ли те не послуша узми са собом још једног или двојицу... Ако ли ни њих не послуша, кажи Цркви, а ако ли не послуша ни Цркве, да ти буде као незнабожац и цариник“ (Мат. 7, 18, 15–17).

Према хришћанском катихизису, Црква, коју чине и сви верници, и анђели и преминули, све људе уједињује у једно надлично биће. Суштина Цркве је љубав, морал, жртва. Мистичко-сакрални карактер Цркве је неисказив правном формулом. С друге стране, право не искључује љубав и морал. Оснивач Цркве вели: „Не мислите да сам ја дошао да покварим закон (тј. правни закон старог завета – прим. С. Т.), нисам дошао да покварим, него да испуним“ (Мат. 5, 17). Љубав и жртва претпостављају право: може се жрвовати само своје право, док је жртва туђег права неморал, крађа, злочин.

Црквено право је скуп правних норми о организацији/устројству и животу/делању хришћанске цркве. Канонско право је ужи појам, јер обухвата само каноне. Као *terminus tehnicus*, сагласно првом и другом Трулском сабору, канони су одлука црквеноправног карактера донета од стране надлежног органа. Православна Црква је све каноне уврстила у свој кодекс из 883. године. Каноне чини само право које је обавезно за целу Православну Цркву, које је донела Црква, не држава, пре X века. Каноне не чине државне одредбе о Цркви, нити све одредбе органа аутокефалних цркава.³⁷ Према неким ауторима, Црквено право ствара и држава. Мартин Лутер тврди да је право у Цркви нешто људско. Спољашњу власт у Цркви Лутер је предао држави, чиме је Цркву претворио у „световно-државни институт који остварује црквене циљеве (...) снагом друштвене власти – песницом или мачем.“ Проф. Рудолф Зом сматра да Црквено право противречи суштини Цркве. По Зому, разлика ових феномена је у следећем: Црква је духовна, а право световна категорија; Црква тежи материјалној истини, а право формалној истини што узрокује променљивост и по-

---

³⁶ Христ каже апостолу Петру: „Ти си Петар и на овоме камену сазидаћу Цркву своју и ватра паклена неће је надвладати“ (Мат, 16, 18). Као свака зграда, сваки дом, и Црква мора имати своје устројство и свој правни израз.

³⁷ Вид. С. Троицки, (2011), 34.

грешност права; Црква је организам у којој се слободно, вољно прихвата истина, док је особина права принудна.

У одговору на ове тезе, проф. Троицки вели да, иако је Црква доминантно духовна институција – Идеја, она је и збиља, реалан феномен који функционише и на правним механизмима. Право, с друге стране, иако је световно, има и елемената духовности и да је порекло права у религији и моралу. Професор Троицки надаље вели да суштина права није увек у принуди. Снага права, гаранција примене права није у принуди, већ у осећају правичности који је део људске природе и потребе. „Бајонетима се може победити, али се на њима не може седети.“ Дакле, принуда/сила није основ релаксиране будућности правне норме. Право је инспирисано и љубављу и слободом. Бројне дефиниције (Канта, Пухте...) говоре о праву као средству за заштиту слободе. Христ налаже остварење правде/слободе: „Ако не буде правда ваша већа, него књижевника и фарисеја, нећете ући у царство небеско“ (Мат. 5, 20).

Ми смо у својим радовима (уџбенику и чланцима) увек дефинисали Породично право као предмет о правним последицама љубави.

Професор Троицки обавештава и о неким примерима утицаја Црквеног права на световно право. Конкретно, у дохришћанском периоду и међу најкултурнијим народима је постојало робство (роб је био објекат, лишен чак и права на брак). Црква је и робу давала равноправан статус као и слободном човеку (признање права на брак, једнаку кажњивост убиства роба као и у случају када је жртва неко други...). Црква је утицала и на измену принципа власти мужа и оца, заштитом равноправности и љубави у породици. Црква је казну робије замењивала црквеним казнама епитимије и слања у манастир, а рат међу хришћанским народима је сматрала братоубиством...³⁸

Ми смо у својим радовима увек дужну пажњу поклањали ставу религија према породично-правним темама. Без форсирања (а)теистичког става, можемо констатовати да је религија универзалан и константан фактор одређења културне и духовне атмосфере³⁹ у људском

---

³⁸ Професор Троицки каже да већина правних наука јесу кћери Црквеног права и да бројни термини имају место рођења у Црквеном праву (на пример, појам инстанце, деволуције, легитимности, хијерархије правних норми, идеја већине...). О овим ставовима проф. Троицког, вид. *Ibid.*, 25–53.

³⁹ „Човек који зна све ствари, а не зна за свог Господара, једнак је ономе који ништа не зна“ и „Посланици нису оставили у наследство ни динаре ни дирхеме, него су оставили знање“, вид. S. Imamović, *Dragulji iz riznice islamskog prava*, Sarajevo 1424-2003, 10.

друштву. Поред компензационе (накнада људске немоћи⁴⁰) и егзистенцијалне (ставом о смислу живљења, по Н. Велимировићу да је смрт запета, а не тачка људског живота), религија има и регулативно-контролну⁴¹ функцију. Утицај религије на правну науку видљив је и у дугом опстајавању крилатице да је правна наука само слушкиња теологије – *ancilla theologiae*. Лајбниц, рецимо, разликује *Jurisprudentia divina, humana, civilis*, говорећи да је првенствена обавеза човека да се потчини Богу, затим људском роду, и најзад, држави.⁴²

3. РАЗВОД БРАКА ПО ДУХОВНОМ/ЦРКВНОМ И ПО СВЕТОВНОМ ПРАВУ

У овом, централном делу рада анализоваћемо, у амбицији одређеној задатим обимом рада, теме узрока развода у духовном/црквеном брачном устројству и према ПЗ Србије. Предмет наше заинтересованости, у чланцима *pro futuro*, биће и основ права на развод брака и анализа последица развода брака.

Следствено методу „форсираног апстраховања“, надамо се нечињењем греха површности, даћемо кратки приказ норми о разводу брака у два различита, да ли и супротстављена, правно-координантна система.

3.1. Развод брака према световном праву

Према Основном Закону о браку из 1946. године, у чл. 53 до 60 предвиђени су следећи бракоразводни узроци:⁴³ тешка поремећеност брачних односа и неподношљивост заједничког живота услед неслагласности нарави, трајног неспоразума, неотклоњивог непријатељства или из било ког другог разлога; рађење о глави – било да то чини брачни „друг“ или се не обавести или не заштити брачни друг ако ову радњу чини неко друго лице; прељуба; злостављање, тешке увреде или нечастан живот или неки други начин који заједнички живот чини неподношљивим; неизлечива умна болест и неспособност за расуђивање настала после закључења брака; злонамерно или неоправ-

---

⁴⁰ По Хегелу, човек може себе поштовати само ако је свестан вишег бића, вид. В. Јеротић, *Препоруке и прикази – философија, религија, књижевност*, Београд 2006, 233.

⁴¹ По академику В. Становчићу, данас постоји велики број људи који не могу да се уздигну до моралне самосвести у Кантовском смислу ако на њих не делује нека сила у име хетерономног поретка. У томе је велика улога вере и Цркве..., вид. *Ibid.*, 79.

⁴² Вид. Ђ. Дел Векио, *Право, правда и држава*, Београд 1999, 24.

⁴³ Детаљније вид. В. Бакић, *Породично право*, Београд 1965, 165 и даље, и М. Младеновић, *Развод брака*, Београд 1964, 220–273.

дано напуштање брачног друга које траје шест месеци; несталост која траје две године, тј. годину дана од престанка непријатељстава; осуда на казну за кривично дело против народа и државе или безчастеће дело или осуда на казну дуже од три године.⁴⁴ У анализи ових норми о разводу, књижевност Породичног права констатовала је да је овај систем еклектички: примењена је доктрина о разводу као санкцији и као правном леку; постоје општи/релативни и посебни, не увек и апсолутни, бракоразводни узроци; могућ је развод на захтев једног брачног друга и тзв. споразумно тражење развода (не и споразумни развод) брака.⁴⁵

Специфичност система развода брака по ОЗБ јесу и две чињенице:

1. У вези са активном легитимацијом „невиног брачног друга“:⁴⁶ право на тужбу за развод брака због поремећених односа нема супруг који је искључиво крив за тај поремећај. Дакле, искључива кривица за развод брака дисквалификује, поништава активну легитимацију у бракоразводном спору, и
2. У вези са преклузијом: у случају прелјубе преклузија наступа годину дана од сазнања за прелјубу. Осим преклузије, и опроштај бракоразводног узрока искључује право на тужбу за развод (чл. 71 ОЗБ).

Након ОЗБ из 1946. године, следећа анализована етапа законодавства о разводу брака односи се на Закон о браку и породичним односима из 1980. године. Према чл. 83 Закона о браку и породичним односима Србије, узрок за развод брака је озбиљна и трајна поремећеност брачних односа или из другог разлога (несталост, душевна болест...) немогућност остварења сврхе брака. Од осам бракоразводних узрока према ОЗБ, ЗБПО Србије познаје „практично само један узрок у два облика: у спорном, парничном и неспорном, споразумном облику“. Наиме, развод брака може да се иницира тужбом или предлогом о споразумном разводу брака. Према проф. Марку Младеновићу, особина система развода према ЗБПО је у томе да се више не наводе примери поремећених односа; да постоје две објективне последице релевантне за развод: „атрибутна“ (озбиљна и трајна) поремећеност брачних односа или немогућност остварења сврхе брака из неког другог разлога; увођење тзв. чистог система развода брака

---

⁴⁴ Вид. М. Младеновић, М. Јањић Комар, *Практикум за Породично право*, Београд 1974, 116.

⁴⁵ Вид. опширније М. Младеновић, С. Панов, *Породично право*, Београд 2003, 240 и даље.

⁴⁶ Вид. В. Бакић, (1965), 176.

(кривица за развод брака је правно ирелевантна, осим у случају издржавања из чл. 287, ст. 2 и чл. 288, ст. 4 ЗБПО). Уводи се, не споразумно тражење развода брака, већ судски, лимитирани, условљени споразумни развод. Наиме, споразумни развод брака је могућ ако садржи писани споразум о вршењу родитељског права и издржавању заједничког малолетног детета. Ограничење („споразумног и неспоразумног/тужбеног“) развода брака је двоструко акценковано: суд може да одбије развод на основу споразума брачних другова ако то захтевају оправдани интереси малолетног заједничког детета⁴⁷ и тужба за развод брака није дозвољена, тј. дозвољено је само иницирати развод брака на основу споразума, за време трудноће жене и док заједничка беба не наврши годину дана живота.⁴⁸

У литератури Породичног права констатује се да је законодавна техника набрајања узрока за развод брака (осам чињеница према ОЗБ из 1946. године и 10 чињеница према Закону о браку Србије из 1974. године) замењена стилизацијом једног, општег, бракоразводног узрока. Битном се сматра последица, а не узрок поремећених односа у браку. Техника *numerus clausus* има предност у томе што снажи правну сигурност, док техника општег бракоразводног узрока наглашава оно што је „важно“ – последицу, без обзира на узрок лоших односа у браку. Споразумни развод је одраз чињенице да је брак, доминантно, консенсуалан, иако прожет и уобличен и јавним интересом. Зато је споразумни развод брака, посебно без заједничког малолетног детета „врло једноставан и фактички је без било каквих ограничења“. Пажња државе/законописца је заштита интереса малолетног детета, а не заштита брака – што може да доведе до форсирања „лакомислених развода“.⁴⁹

Концепт развода брака према ЗБПО Србије, у својим основним елементима, веома је сличан предлозима *de lege ferenda* које је учинио проф. Марко Младеновић у својој докторској тези.⁵⁰

---

⁴⁷ ЗБПО у чл. 84, ст. 4 погрешно користи плурал (деце).

⁴⁸ Вид. *Закон о браку и породичним односима са објашњењима*, (пр. М. Младеновић), Београд 1988, 37 и даље.

⁴⁹ Вид. М. Комар, Р. Кораћ, З. Поњавић, *Породично право*, Београд 1995, 137–145.

⁵⁰ Професор Младеновић у закључку своје докторске дисертације сматра потребном поделу на апсолутне и релативне, опште и посебне бракоразводне узроке; своди теорију кривице на „разумну меру“; залаже се за укидање субјективне последице; сматра потребном арбитрерност друштва лимитирањем развода брака ради заштите интереса детета или брачног друга и предлаже само два бракоразводна узрока: поремећеност брачних односа и споразумни развод брака, вид. М. Младеновић, (1964), 306 и даље.

Породични закон Србије из 2005. године, својим концептом брака, показује и континуитет и дисконтинуитет са ЗБПО. Сличност/исоветност решења два закона је у томе да ПЗ Србије на сличан начин регулише бракоразводни узрок. Осим другачијег титулисања „брачних субјеката“, тј. заменом термина брачног друга термином супружника,⁵¹ ПЗ Србије садржи измењену стилизацију за развод брака

---

⁵¹ У нашим радовима већ смо писали да је ЗБПО Србије субјекте брака означавао термином брачних другова (чл. 6, ст. 1; чл. 28, 29, 30...), док је ПЗ Србије „револуционаран“ у погледу нове терминологије јер термин „брачни другови“ замењује речју *супружници* (чл. 3, ст. 2 и 3; чл. 16, чл. 25, чл. 26...). Разлог ове транзиције термина јесте предрасуда законодавца о идеолошкој конотацији термина „брачни другови“.

Као и свака предрасуда, и ова је нетачна. Као доказе најпре помињемо чињеницу да је ова синтагма коришћена и у радовима најугледнијих професора права у Краљевини Југославији (на пример, у делима професора Живојина Перића) и у Црквеном праву (чл. 16, 17, 69... Брачних правила Српске Православне Цркве).

Лепотом израза кандидује се и термин „брачник“, „брачници“. Овај израз не одликује „поспаност етаблиране лексичке матрице“, како би то врхунски рекао др Ж. Симић, (2007), 7.

Брачна правила Српске Православне Цркве користе богатију правну лексику за означавање субјеката у брачној сфери. Тврдња о суптилнијој правној лексцици, о сложености/сложенијој брачно-правној поетици, богатијем репертоару израза је евидентна. На пример, БП СПЦ користи термине брачни друг, брачно лице, супружници, брачник-брачници, заручник и заручница, младенци.

БП СПЦ највише и најпре користи термин брачни друг (чл. 7). Термин брачни друг(ови) се користи да значи ваљани животни/правни брачни контекст. На пример, термин брачни друг се користи уз реч љубав, верност, пожртвованост... и сва друга идеална брачна прегнућа („... оба брачна друга обавезна су подједнако на међусобну љубав, верност и помоћ; на међусобно праштање и заједничко подношење свих тегиба насталих у браку...“).

Термин брачни друг означава и моралну надмоћ једног субјекта брака. На пример, у случају прељубе или рађења о глави брачном другу или злогбног напуштања.

Термин брачни друг се користи и да значи „правно ширење брачне радости“, односно да значи мирну, идеал-типску ситуацију када брак конституише сродство по тазбини или пријатељство (чл. 16, т. 1 БП СПЦ) или када се брачно стање означава насловом у БП СПЦ као „Права и дужности брачних другова“.

Термин брачни друг се користи и да значи (морално) невиног брачног друга (чл. 40, чл. 44, чл. 48, ст. 4). Ипак, изузетно брачни друг као термин изражава и контра контекст (на пример, „крив брачни друг“ у чл. 49, т. 8 или „кривица брачног друга“ у чл. 86).

Термин „брачно лице“, апстраховано говорећи, означава негативну или неутралну (вредносну, моралну, емотивну...) ситуацију у браку. Рецимо, у негативној конотацији термин брачно лице означава субјекта (у правно-техничком) смислу који је закључио ништав брак или припада верској заједници која не познаје (пуноважну) Тајну крштења (чл. 6, ст. 2 и чл. 23).

Термин брачно лице означава и субјекта предбрачног греха. Рецимо, у случају преваре, брачно лице је учинило злочин или није издржало казну – чл. 27, т. 6 или у случају принуде, насиља – чл. 29, т. 3 БП СПЦ.

по тужби. Док ЗБПО Србије предвиђа да се брак може развести ако постоји (озбиљна и трајна) поремећеност брачних односа или се из другог разлога не може да оствари сврха брака, ПЗ Србије предвиђа развод брака по тужби ако постоји поремећеност брачних односа (са истом атрибуцијом) или објективно не може да се оствари заједница живота. Упркос идентичности „главне нити идеје развода“, разлика у погледу формулације наведених закона је у томе да ПЗ Србије конкретизује аксиом у породичноправној литератури, да је сврха брака – заједница живота „брачника“.⁵² ПЗ Србије има још једну „иновацију у формулацији“ у односу на ЗБПО, јер наводи атрибуцију неостварења сврхе брака, тј. заједнице живота. Конкретно, ПЗ каже да се *објективно* не може да оствари сврха брака. Закон о браку и породичним односима овај атрибут не наводи јер је он имлицитно, логички у савезу са семантиком изабраног објективног елемента (поремећеност), опозитног субјективном термину поремећености. Можда би се и могло казати да је ПЗ прецизирао бракоразводни узрок, али он и раније семантички и правно-логички није био „полисемичан“ – није био подобан/потребан у својој јасноћи за тумачење.

Дисконтинуитет на тему развода брака ПЗ у односу на ЗБПО јесте у томе да је актуелни закон и блажи и строжи. Појаснићемо ову амбивалентну разлику. Наиме, ПЗ је блажи у односу на ЗБПО јер не садржи лимите за развод брака: супстанцијалне (ЗБПО је у чл. 84, ст. 4 предвиђао да суд може да одбије споразумни⁵³ развод брака ако то налажу оправдани интереси заједничког малолетног детета) и процесноправне, тј. лимитираност иницијалног акта у одређеној ситуацији (према чл. 84, ст. 2 ЗБПО, за време „блаженог стања жене“ и до бебиног првог рођендана није могућ развод брака на основу тужбе, већ само споразумно). Упркос афирмацији права детета, упркос педоцен-

---

У неутралној конотацији термин брачно лице се користи да означи субјекта у некој нескривљеној (у начелу) ситуацији. Рецимо, у случају брачно-правних последица ако је брак закључило лице које је душевно ненормално (чл. 49, т. 5).

Термин супружници БП СПЦ користи само у једном члану. Контекст употребе овог термина указује на намеру писца БП СПЦ да исказе „темпоралну“ специфичност субјеката брака. Наиме, термин супружник у БП СПЦ резервисан је само за ситуацију у којој супружници имају одређене године живота (70 за мушкарце или 60 за жене, или је разлика у годинама више од 15).

⁵² Вид.: В. Бакић, (1965), 135; М. Младеновић, С. Панов, (2003), 122; Љ. Ђуровић, *Породично право*, Београд 1994, 66; И. Бабић, *Породично право*, Београд 1999, 80; М. Комар, Р. Кораћ, З. Поњавић, (1995), 85...

⁵³ Према нашим сазнањима, ова норма се (скоро) није примењивала у судској пракси. Нејасно је и зашто је законодавац ограничио интервенцију суда да заштити дете само за случај „блаже емотивне експлозије“, тј. само за случај споразумног развода брака. Развод инициран тужбом је, најчешће или увек, емотивно и социјално субверзивнији догађај, догађај „богатије емотивне и социјалне патологије“.

тризму,⁵⁴ ПЗ не садржи ове заштитне норме за дете.⁵⁵ Осим овог „блажег дисконтинуитета“, постоји и „строжи дисконтинуитет“. Наиме, ПЗ регулама о условима за споразумни развод брака предвиђа строже услове у односу на ЗБПО. Док је претходни закон споразумни развод брака условљавао договором о заједничком малолетном детету, нови закон предвиђа и обавезу споразума о деоби заједничке имовине супружника. Овај „договор“ мора да буде у писменој форми, како каже закон. Сигурни смо да је довољно да споразум на ове теме буде у писаној форми.

Преднацрт новог Грађанског законика Србије тему развода регулише на следећи начин: као бракоразводни узрок предвиђа се озбиљна и трајна поремећеност брачних односа. Дакле, поремећеност брачних односа мора бити стандардног епитета (као не баш украсна карактеризација): временског – трајна, и супстанцијалног – важна, озбиљна, одлучна, релевантна. Алтернативно, Преднацрт ГЗ бракоразводни узрок дефинише као несагласност супружника о битним питањима заједничког живота и ако је заједница супружника трајно престала. Иако је ова стилизација, у суштини, варијација на исту тему, у судској пракси може бити занимљиво како ће се конкретизовати употребљени правни стандарди. Рецимо, наш став је да законодавац погрешно користи плурал у формулацији бракоразводног узрока као несагласности супружника о битним питањима. Довољно је да ова

---

⁵⁴ Педоцентризам – стављање детета у „центар васионе“ није користан. Педоцентризам је мање присутан у патријархалној породици са више деце, него у модерној породици са једним дететом које добија статус „принца или принцезе“. Једино дете супружника јесте и „објекат“ њиховог емотивног инвестирања, што проузрокује губитак виталности, неуротични нарцизам, чиме се формира незајакљива сујета, завист и љубомора, анархични индивидуализам..., вид. В. Јеротић, *Духовни разговори*, Београд 2004, 192 и даље. У *Лествици* Светог Јована Лествичника каже се: Ко у разговору са другим људима, упорно настоји да наметне своје мишљење, макар било и тачно, тај болује од болести ђавола. Ако то чини у разговору са себи равнима, можда га још може излечити казна старијих. Његову болест неће моћи да излече људи ако се на исти начин понаша према старијим и паметнијим од себе. Ћутљив је човек син филозофије, вид. Свети Ј. Лествичник, *Лествица*, Манастир Хиландар 2003, 46 и 50.

Некада и истина буде „млада“: У Књизи о Јову, најтачнији одговор даје најмлађи – Елијуј, говорећи: „Велики нису свагда мудри, и старци не знају свагда шта је право“, *Књига о Јову*, 32, 7–10.

Педоцентризам има интерференцу са разводом брака услед, већ казаног, васпитања о милитантном индивидуализму. О овој теми вид. М. Станковић, „Правна природа и остваривање права и дужности родитеља на васпитање и образовање детета у Србији“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2011, 235–262.

⁵⁵ „На инсистирање женских организација“, ПЗ Србије нема норму о тзв. заштићеном периоду када је могућ само споразумни развод брака, вид. Г. Ковачек-Станић, *Породично право*, Нови Сад 2005, 151.

несагласност, у логици и етици световног брака, буде на тему једног важног питања. Не плурална, већ битна сингуларна несагласност може, у недостатку жеље, мудрости, кондиције за врлину, љубави супружника, да исходuje тужним финалом – разводом брака.

Преднацрт Грађанског законика Србије остаје веран континуитету „строгости“ богаћењем услова за споразумни развод брака. Осим досадашњих нужних претпоставки за развод (споразум о детету и деоби заједничке имовине супружника), Преднацрт ГЗ предвиђа обавезан споразум и о издржавању супружника по престанку брака.⁵⁶

3.2. Развод брака према духовном праву

Према чл. 85 БП СПЦ, *ваљан* брак може престати, за живота оба брачна друга, само ако га надлежни Црквени суд разведе правноснажном пресудом, на основу бракоразводних узрока из чл. 88–107.

Према Брачним правилима⁵⁷ Српске Православне Цркве из 1933. године,⁵⁸ постоје следећи узроци развода брака:

1. Прељуба.⁵⁹ Занимљиво је да прељуба⁶⁰ може да се опрости. Свештеник нема право да опрости прељубу своје жене и мора да се разведе);⁶¹

---

⁵⁶ У немачком праву, према Закону о грађанском поступку, споразум о разводу брака мора да буде свеобухватан: о стану, издржавању деце и супружника, подели брачне имовине и пензија, старању и контакту са децом. У Аустрији око 90 % бракова се разводи споразумно. Договор о деоби заједничке имовине је често у вези са споразумом о издржавању између супружника (рецимо, један супружник има мањи алиментациони захтев да би добио већи удео у заједничкој имовини или да би добио одређену ствар из заједничке имовине), вид. I. Majstorović, *Bračni ugovor*, Zagreb 2005, 62.

⁵⁷ Брачна правила су усвојена, у време Патријарха Варнаве, на 23. седници Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве 27. маја/9. јуна 1933. године у Сремским Карловцима (под зап. бр. 161), а „обавезну снагу“ су добила 1. септембра 1934. године.

⁵⁸ Врло слични разлози за развод брака постојали су и у ранијим „номоканонима српске цркве“. У „жељи одржања тајне брака“ постоје строги прописи о разводу брака. Наша црква је у томе најлибералнија, па ипак се чују гласи незадовољства против те „строгости“. Док у Русији, каже проф. Ружичић, парница о разводу траје 10–15 година (то је претеча европског стандарда фер суђења, суђења у разумном року у једном атлантском граду), дотле наши слободоумњаци се буне због спорог суђења наших судова, и у свом новачењу (данас би се рекло, реформском курсу) предлажу надлежност грађанског суда за нешто што је у Божијој надлежности, вид. Н. Ружичић, *Номоканон о браку*, Београд 1880, 188 и 189.

⁵⁹ „Основалац Св. Тајне брака у беседи с фарисејима о нераскидљивости брака рекао је: '... Нико не може уништити брак, нити својевољно отерати жену своју, осим случаја ако би нарушила верност супрушку.'“ У црквеној литератури прељуба је схватана плотски и духовно. На пример, идолслужење је неверност, среброљубе је неверност, па је и среброљубе прељуба. „Несугласност и непослушност брачника води

2. Рађење о глави брачном другу.⁶² Биће крив онај брачник који, сам или посредством другог лица, свесно – „с непријатељском намером“ и хотимично озбиљно угрози живот или тело свог супружника: ако прећути опасну полну болест којом зарази свог брачног друга, ако користи „подмукла средства“, штетљива по здравље – отров и слично, ако пропусти да отклони опасност „без веће опасности по себе“ или не пружи нужну помоћ... Занимљива је моћ „брачног секса“ за аболирање, амнестирање греха: узима се да је брачно лице опростило кри-

---

к пороку мржњи и раздору, а ово опет води к неверству, а неверство к разводу брака – најнесрећнијем, најопаснијем и најклизавијем путу у човечијем животу“, *Ibid.*, 178, 180, 188.

Целомудреност је оно што чува човеков дух од утапања у тело, то је мудрост ума и морала, здравље ума и душе, безгрешно стање, а по Св. Јовану Златоустом, целомудреност је и супружничка верност, вид. Г. Шимановски, „Полност и целомудреност“, *Мушкарац и жена пред тајном тела – Православље и полност* (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2006, 19.

⁶⁰ Блуд упропашћује све силе тела и душе, унаказује боголикост човека. Блуд се кажњава строже од јереси, вид. Свети Ј. Лествичник, (2003), 105.

⁶¹ Према чл. 88 Брачних правила Српске Православне Цркве, прељуба је свесни и хотимични (вољни) полни сношај са лицем које није брачни друг. Према чл. 89 и 90, узима се да постоји прељуба и ако жена против воље свог мужа неоправдано напусти брачну заједницу и живи ван куће својих најближих крвних сродника или у кући крвних сродника, а води раскалашан или саблажњив живот или ако муж и жена, живећи одвојено, држе у кући лице другог пола, под околностима које јасно указују на прељубни однос. Са прељубом се изједначаје и ако муж своју жену вољно наводи на прељубу, ако је подводи трећем лицу, или је излаже телесној похоти других лица или ако заснује нови брак, а да претходни није престао.

Развод брака због прељубе не може да тражи лице које је свесно навело или пристало на прељубу или опростило прељубу (сматра се да се прељуба опрашта и наставком полног општења). Према чл. 91, ст. 3, свештено лице не може опростити прељубу својој жени (не може имати „мекоту душе Бановић Страхиње“). Према члану 108 Брачних правила Српске Православне Цркве, тужба за развод брака застарева у року од шест месеци од учињене прељубе, вид. Д. Перић, *Законодавство Српске православне цркве од стварања Југославије до новијег времена – прилог проучавању односа цркве и државе*, Београд 1995, 230–237.

Анализа стилизације прељубе у Брачним правилима Српске Православне Цркве говори да је појам прељубе утемељен на материјалној истини/чињеници (свесни, хотимични полни сношај); савезу могуће материјалне истине и моралног прекршаја (неоправдано напуштање/одсуство жене); разумној претпоставци (кохабитација са особом супротног пола ако околности случаја указују/дозвољавају претпоставку прељубе); савезу „чудне непосесивности“ мужа и сугестибилности/кооперативности супруге (када муж наводи своју жену на прељубу и пропагира њену компонентну сексуалног либерализма) и на правно необоривој претпоставци, не и фикцији (правни амбијент – бигамни брак који не само дозвољава, већ се императивно тумачи да је конзумиран „чулни потенцијал новог правног амбијента“ и учињена прељуба).

⁶² Овај бракоразводни узрок постоји још од закона Цара Теодосија Млађег из 440. године и у 117. Новели Цара Јустинијана, вид. Д. Перић, (1999), 294.

вицу своје брачног другу, ако је с њим продужило полно општење и по сазнању да му је овај радио о глави;

3. Хотимичан побачај.⁶³ Деца су дар Божији и за развод брака биће крива жена која хотимице побаци свој плод или трајно спречава своје оплођење. Према чл. 94 БП СПЦ, побачај није хотимичан кад се изврши на основу одлуке лекарске комисије, у сврху очувања живота матере;
4. Злобно напуштање брачног друга (ако брачник злобно напусти брачног друга најмање једну годину и на позив црквене власти се, за „даљњу“ једну годину, не врати, онда је брак разведен његовом кривицом. Овај разлог постоји, на пример, ако муж отера своју жену и не стара се о њеном издржавању; ако жена својевољно оде од супруга; ако лице буде осуђено на дуго-трајну (најмање седам година) казну затвора. Неће се сматрати да постоји овај разлог када, по договору, супружници живе одвојено; ако се један брачник понаша нељудски према другом; у случају прелјубе; ако један брачник живи раскалашно или у кућу доведе лице другог пола...;
5. Нестанак брачног друга, с тим да се годину дана не зна ништа о несталом;
6. Телесна (неизлечива опака заразна болест) и душевна болест (неизлечиво лудило)⁶⁴ која онемогућава успостављање животне везе са оболелим. Свети архијерејски сабор одредиће, на основу стручнога мишљења, засебном Уредбом, које заразне болести и под којим условима чине бракоразводни узрок из овога параграфа. Развод брака због телесне или душевне болести може да се дозволи само на основу „вештачког мишљења“ (тј. мишљења вештака) прибављеног у бракоразводној парници на основу Поступка за судове у Српској Православ-

---

⁶³ Абортус је, каже проф. Д. Перић, кажњаван строгом епитимијом и, почев од Канона Светог Василија Великог, Анкирског и Трулског сабора, побачај се сматра убиством. О аргументима *pro et contra* абортуса, вид. С. Панов, *Право на родитељство*, Београд 1998, 146 и даље.

⁶⁴ Овај узрок за развод брака прописан је од цара Лава VI који је прописао да муж мора да подноси, због лудила, своју жену три године, а жена мужа пет година, вид. Д. Перић, (1999), 296.

Према епископу Н. Милашу, Православно каноничко право није прихватило следеће узроке за развод брака из Грађанског права: лудило, прилепчива болест, многогодишња робија и неодољива одвратност. (*odium capitale inter conjuges*). Из световног права у каноничко право су прихваћени ови бракоразводни узроци: завера против државне власти, нестанак мужа, неспособност мужа да врши брачне дужности нити за пуне три године од закључења брака, вид. Н. Милаш, *Православно Црквено право*, Мостар 1902, 676 и 677.

ној Цркви. Лица, проглашена за луда грађанским судом, сма-траће се као луда и пред Црквеним судом, догод се не докаже противно;

7. Морална поквареност која брак потпуно лишава својства до-стојне Свете Тајне. Примери моралне покварености јесу: про-тивприродно полно дело, невршење брачних „дужности“⁶⁵ из обести најмање једну годину, осуда за злочинство учињено после закључења брака, ако неко брачну заједницу чини не-издржљивом најмање једну годину...⁶⁶ За развод брака због овог разлога мора да постоји једногласна одлука судског већа);
8. Отпадништво од вере.⁶⁷

У сет стандардних тема норми у сфери развода брака, осим бра-коразводних узрока, спада и тема активне легитимације и рокова за подношење иницијалног акта.

Према чл 108 БП СПЦ, тужба за развод брака застарева ако је, од часа кад је лице које покреће спор сазнало за бракоразводни узрок, протекло шест месеци (код прељубе, рађења о глави брачном другу и хотимичног побачаја), тј. три године (код телесне и душевне болести и моралне покварености). Код злобног напуштања брачног друга, код

---

⁶⁵ Ако се та врста *сусрета* брачника сматра дужношћу, онда је плаћање пореза, на пример, задовољство. Или, обрнуто.

⁶⁶ Раније у канонском праву су као бракоразводни узроци наведени и случајеви „када жена у пријеступној намјери гости са туђим људима“, „када жена противу воље мужа похађа јавна мјеста која нису прилична за поштену женску“, „када неоправдано и без воље мужа проводи ноћи у туђим кућама...“, вид. Н. Милаш, (1902), 675.

⁶⁷ У доба Краљевине Југославије кажу да је београдски књижевни критичар Милан Богдановић прешао из православља у ислам. Из биографије чланова САНУ, сазна-јемо да је господин Богдановић био ванредни професор Филозофског факултета на предмету нове српске књижевности, а да је био редовни члан САНУ од 17. децембра 1959. године. Још један прилог противречју као темељу истине: ко може више – да буде академик, не може мање – да буде редовни професор.

Ми смо о противречју, као складном нескладу (За Чехова кажу да му је радни сто увек био у уредном беспоретку), писали у својим претходним радовима. Ову ин-телектуалну и животну провокативну тему и околност илуструјемо и следећим примером: Игор Василев сликар, био је врло леп младић а његове слике опозитне, надахнуте Ван Гогом, ругобне и језиве. Сава Шумановић, у шидском периоду, био је депресиван и тмурног/мрачног расположења, а слике ведрих боја, вид. Д. Ђорић, „Шумановић – Сфинга и сирена“, *Печат – лист слободне Србије* 151/2011, 69.

Без страха од Божијег закона, усмерени према координатама земаљског царства, које је за времена, пракса злоупотребе су биле рђаво маштовите. На пример, по 53. канону Трулског сабора забрањен је брак кума са „обудовљеном матером кумчета“ и онај ко закључи такав брак мора да буде разведен. Они који су желели развод злоупотребом су то постизали тако што кумују свом рођеном детету. Стога је у осмом веку новелом забрањено кумовање свом детету уз тешку казну, вид. Н. Милаш, (1902), 676.

нестанка брачног друга и код отпадништва од православне вере не наступа застарелост.⁶⁸

Брачна правила СПЦ не познају споразумни развод брака.⁶⁹

Према чл. 86, ст. 2 БП СПЦ, активну легитимацију за развод брака нема брачник који је једини крив за настанак бракоразводног узрока. Ако су оба брачника скривила бракоразводни узрок, онда је могуће да свако од њих тражи развод брака. Дакле, искључива кривица за развод брака не дозвољава тражење развода брака, тј. искључива кривица поништава активну легитимацију за развод брака. Обострана кривица брачника, без обзира на степен виности, дозвољава тражење развода брака. Тиме се показује да сама кривица за развод брака не спречава могућност подношења тужбе. Такође, ни превалирање, доминација кривице, претежност или знатна претежност кривице или скоро искључива кривица једног брачног друга не спречава могућност тражења развода брака. Само „манихејска“ ситуација, у којој на једној страни постоји некривица, савесност, доброта понашања у браку, практична и доказана љубав према врлини брака, а на другој страни опозитна атрибуција, дозвољава савесном брачнику тражење развода брака. Оваквом стилизацијом, Брачна правила СПЦ говоре да се не кажњава сама кривица, кривица се чак и опрашта ако је „у власништву“ оба брачна друга. Ова норма БП СПЦ говори да се не кажњава кривица, већ да се штити добро. Наиме, у „борби Доброг и недоброг“, БП СПЦ и овом процесноправном техником, штити Добро. Занимљива је ситуација када су оба брачна друга „добра“, тј. када нису скривила развод брака. У овом случају, такође, титула доброг даје процесно овлашћење да се „тражи“ развод брака. Можемо да закључимо да је Добро претпоставка Слободе, да Добро моралноверски оправдава Слободу.⁷⁰

---

⁶⁸ Прописи овог члана немају више практичне вредности (Син. бр. 1006 из 1946. и Син. бр. 2098/Зап. 298 из 1946.

⁶⁹ Вид. Д. Периф, (1997), 273 и даље. Приликом реформе енглеског права, црквени чиниоци су били против споразумног развода, против нових принципа који не обезбеђују да брак буде дуготрајна унија, вид. S. Cretney, (2008), 45.

⁷⁰ У Основама учења Руске Православне Цркве о достојанству, слободи и људским правима каже се да је обожење, као уподобљење Богу у врлинама, колико је то могуће, циљ човека (Ј. Дамаскин). Зависно од избора, лик Божји у човеку може се пројављивати или замрачити. Григорје Нилски каже да је човек боговидан и блажен зато што је обдарен слободом. Слобода ишчезава ако се чини у корист зла. Добро и истина је немогуће без слободе, а слободни избор губи вредност ако се бира зло, вид. *Људска права у хришћанској традицији* (ур. Р. Биговић), Београд 2009, 11–17.

У нашој докторској тези писали смо да је врлина чедо слободе. Аристотелова хвала правде, као најсјајније звезде и жиже свих врлина, писали смо у прошлом веку, више пристаје слободи. Слобода, по нашем мишљењу, супсумира правду (принципом коезистенција слобода у Библијском и Кантовском смислу), али је и надилази капа-

Подсећамо да у световном праву, кривица за развод брака нема утицаја на активну легитимацију у бракоразводном поступку. Наиме, искључиво крив за развод брака није правно „дисквалификован“ да покрене поступак развода брака. *Да рађе*, како би рекли на Другом каналу РТС, кривица супружника се и не утврђује у поступку развода брака. Питање кривице, стилизовано еуфемизмом (Р. Часовњиков каже да је модерни језик курс лагања, еуфемизма, лицемерја⁷¹), може да буде релевантно код неких других правних „дуела“ брачника: утврђења квантума удела у заједничкој имовини (на пример, ако прелубник у ову делатност знатно инвестира финансије, време, емоције, материјална средства...) или у алиментационом спору (конкретизација правног стандарда очигледне неправде – на пример, било би врло неправедно, иако не по слову закона и очигледно, да једно брачно лице суптилним, до подмуклости, методама малтретира „свог супружника“ и да захтева издржавање по престанку брака) или у поступку остварења права на становање... Врло су ретки примери правног односа у којима постоји овакав правни аморализам: равнодушност закона у дефинисању опсега правног капацитета, правних могућности, независно од чињенице савесности или несавесности субјекта тог односа.⁷²

цитетом појма јер говори о субјекту и начину остварења правде. Слобода која није утемељена у правди води социјал-дарвинизму, а правда која не подразумева слободу тужно завршава у социјал-инжењерингу. Слобода је услов истине, темељ и циљ правде, дух и дах живота, Хегел је говорио да је сфера права сфера слободе, Маркс је писао да је слобода појединца услов слободе свих, а Н. Берђајев је, у Паризу, након одласка из Русије Октобра, имао мисао о персонализованом социјализму.

Ипак, писали смо у прошлом веку, слобода није Пијемонт Породичног права. Следствено правној мисли (Хегел је у „Филозофији права“ рекао да је суштина брака љубав уобличена правом и моралом) и Библијском аргументу (Кад бих имао све знање и дар прорицања и вере да бих и горе могао да премештам, а љубави не имао, био бих ништа), суштина Породичног права је љубав као извориште правде и уточиште слободе, вид. С. Панов, (1998), 12.

⁷¹ Вид. *Печат – лист слободне Србије*, од 13. јануара 2011. год. „Прљавштина је прљавштина у ма коју боју да је обојиш“, каже свештеник Михајло Ходанов (вид. „Разврат данас“, *Мушкарац и жена пред тајном тела, Православље и полност*, (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2006, 168).

⁷² Савремена епоха која је све више постхришћанска, нехришћанска, жуди за новим терминима: нови поредак, нова ера, ново покољење... Свет у својој апостазијској тежњи није се формално одрекао Христа, али изврће у бесрамној перверзији све хришћанске идеале. Довољно је да спојите две речи (Слобода и Љубав), па да добијете блудну реч које се хришћани стиде, а савремени свет сматра достигнућем демократије и сатанске сведозвољености. Некада је либерализам била реч за љубав према слободи и супростављање тиранији, а сада све више постаје либертинажа – задовољење свих похота. Реч либертин у Русији XVIII и XIX века није означавала либерала, већ развратника, вид. Свештеник А. Умински, „Православно васпитање и

Очевидна је и још једна разлика у примењеним номотехникама у световном и у Духовном праву. Духовно право, репрезентовано у Брачним правилима Српске Православне Цркве, бракоразводне узроке регулише на казуистички⁷³ начин. Казуистика је, чак, тростепена код првонаведеног бракоразводног узрока. Конкретно, најпре се у чл. 88 дефинише прељуба, потом се у чл. 89 каже „да се узима да постоји прељуба“ у три ситуације, а на крају се, у чл. 90 наводе и две ситуације које се „изједначају са прељубом“. Дакле, код тзв. позитивне дефиниције прељубе постоје три казуистичка нивоа. Поврх тога, у тзв. негативној дефиницији прељубе, наводе се и три ситуације када се не сматра да постоји прељуба. Код других бракоразводних узрока (рађење о глави, злобно напуштање брачног друга) постоје три нивоа казуистике (појам, „узима се“, „неће се узети“ – навођењем више ситуација), односно, код бракоразводног узрока *моралне покварености* постоје два нивоа казуистике (појам и „узима се“ навођењем четири ситуације).

И овај „детал“, тј. суптилнија и знатно богатија брачна лексика духовног брака у односу на световни брак, сведочи о знатној разлици ова два института. Разлику између световног и духовног брака означили смо као разлику између брака генусне, неспецификоване заједнице живота и брака Свете тајне, као брака моралне стагнације и брака епектазе, као брака равноправности и брака љубави, као брака провизоријума и брака есхатологије...⁷⁴

савремени свет“, *Између љубави и себичности – како васпитавати дете у савременом свету* (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2005, 9.

⁷³ Раније смо писали да казуистички метод увећава правну сигурност, а некада (или, по дефиницији, увек) сенчи праведност и умањује могућности за корективну функцију правичности. Апстрактни метод, иако дозвољава могућност злоупотребе дискреције надлежног органа, омогућава „правду конкретног случаја“. Остајемо верни опредељењу, принципијелно и конкретно, методу апстракције: за „слободу правде“, а против казуистичке ригидности која јесте арест слободе и која може, а често и јесте, да буде арест правде.

⁷⁴ Ове теме су предмет анализе наше монографије о световном и духовном браку која ускоро треба да буде штампана.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Alinčić, Mira, Bakarić-Abramović, Ana, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2001;
2. Alinčić, Mira, Hrabar, Dubravka, Jakovac-Lozić, Dijana, Korać, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, Zagreb 2006;
3. Antic, Oliver, "Family and Succession Law", *International Encyclopaedia of Laws* (gen. ed. R. Blanpain), Kluwer Law International 2006;
4. Антић, Оливер, „Срамота врлине“, *Печат – лист слободне Србије* 157/2011;
5. Антић, Оливер, „Сумрак права“, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву* 1/2010;
6. Бабић, Илија, *Породично право*, Београд 1999;
7. Бакић, Војислав, *Породично право*, Београд 1965;
8. Викторович Троицки, Сергије, *Црквено право*, Београд 2011;
9. Власенко, Александр В., Грудцына, Людмила Ю., Спектор, Асия А., *Семейное право России*, Ростов на Дону 2011;
10. Дел Векио, Ђорђо, *Право, правда и држава*, Београд 1999;
11. Ђуровић, Љилана, *Породично право*, Београд 1994;
12. *Закон о браку и породичним односима са објашњењима* (пр. М. Младеновић), Београд 1988;
13. Јеротић, Владета, *Препоруке и прикази – философија, религија, књижевност*, Београд 2006;
14. Ковачек-Станић, Гордана, *Породично право*, Нови Сад 2005;
15. Ковачек-Станић, Гордана, *Упоредно породично право*, Нови Сад 2002;
16. Комар, Марина, Кораћ, Радоје, Поњавић, Зоран, *Породично право*, Београд 1995;
17. Кошутић, Будимир, „Заштита основних права и слобода у правном систему Израела“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2008;
18. Koumougeri-Manoledaki, Efi, "Family Law in Greece", *Family Law in Europe* (ed. C. Hamilton, K. Standley), London – Dublin – Edinburgh 1995;
19. Лествичник, Свети Јован, *Лествица*, Манастир Хиландар 2003;
20. *Људска права у хришћанској традицији* (ур. Р. Биговић), Београд 2009;
21. Мајstorović, Irena, *Bračni ugovor*, Zagreb 2005;
22. Милаш, Никодим, *Православно Црквено право*, Мостар 1902;
23. Младеновић, Марко, Јањић Комар, Марина, *Практикум за Породично право*, Београд 1974;
24. Младеновић, Марко, Панов, Слободан, *Породично право*, Београд 2003;

25. Младеновић, Марко, *Развод брака*, Београд 1964;
26. Панов, Слободан И., „Елементи Услужног права у Породичном праву“, *XXI век – век услуга и Услужног права* (ур. М. Мићовић), Крагујевац 2011;
27. Панов, Слободан И., *Породично право*, Београд 2010;
28. Панов, Слободан, *Право на родитељство*, Београд 1998;
29. Перић, Димшо, *Законодавство Српске православне цркве од стварања Југославије до новијег времена – прилог проучавању односа цркве и државе*, Београд 1995;
30. Перић, Димшо, *Црквено право*, Београд 1997;
31. Перић, Димшо, *Црквено право*, Београд 1999;
32. Перић, Живојин, *Лично Брачно право по СГЗ*, Београд 1934;
33. Пчелинцева, Людмила М., *Семейное право России*, Москва 2007;
34. Ружичић, Никола, *Номоканон о браку*, Београд 1880;
35. Симић, Жељко, *Јунг и хришћанство*, Београд 2011;
36. Симић, Жељко, *Преображаји тоталитарне свести, пролегомена за социологију сазнања*, Београд 2006;
37. Симић, Жељко, *Филозофија модерне психе*, Београд 2007;
38. Спиновић Трпеновска, Љиљана, Мицковић, Дејан, Ристов, Ангел, *Наследовањето во Европа*, Скопље 2011;
39. Станковић, Милош, „Правна природа и остваривање права и дужности родитеља на васпитање и образовање детета у Србији“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2011;
40. Троицки, Сергије, „Чистота и нечистота полног живота у браку“, *Православни брак и породица – Света Тајна брачне љубави*, Цетиње 2000;
41. Умински, Свештеник Алексије, „Православно васпитање и савремени свет“, *Између љубави и себичности – како васпитавати дете у савременом свету* (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2005;
42. Ходанов, Михајло, „Разврат данас“, *Мушкарац и жена пред тајном тела, Православље и полност* (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2006;
43. Herring, Jonathan, *Family Law*, Exeter College Oxford University 2004;
44. Нлаћа, Nenad, *Porodičnopravni aspekti promene pola*, Zagreb 1990;
45. Cretney, Stephen, *Principles of Family Law*, by J. Masson, R. Bailey-Harris, R. Probert, London 2008;
46. Шимановски, Гермоген, „Полност и целомудреност“, *Мушкарац и жена пред тајном тела – Православље и полност* (пр. В. Димитријевић, Ј. Србуљ), Београд 2006.

Slobodan I. Panov
Faculty of Law,
University of Belgrade

CAUSES FOR DIVORCE OF THE SECULAR AND THE SPIRITUAL MARRIAGE

Summary

The author in the introduction to the topic about the causes for divorce of the secular and the spiritual marriage presents two solutions in comparative law: about monopoly and competition of marriage form. He writes affirmatively about the Commission's proposals for the creation of the Civil Code of Serbia. After introductory remarks on the differences between legal and religious norms, the author analyzes the reasons for divorce in the secular-legal and the spiritual-legal version. The difference between the concepts of divorce from the reasons for the divorce are noted, as well as nomotechnic and the issues of active legislation and deadlines for action and different degrees of richness and subtlety of marital vocabulary. Noted differences are a reflection of different conceptions of marriage in the secular and the spiritual law-coordinate system.

Key words: *Church Law; The form of marriage; Divorce; Divorce suit.*